

Handout bij lezing Maarten Prak bij Nascholingsconferentie Geschiedenis 2019 in Utrecht

Eindexamenthema "Steden en burgers in de Lage Landen 1050-1700"

Klassieke zienswijze: "steden en burgers" maken deel uit van de eerste modernisering, dwz de opkomst van het (handels)kapitalisme en van de staat met zijn ambtenaren. In die processen speelden, zo ging het verhaal, burgers (de "bourgeoisie") een hoofdrol.

Nieuwe zienswijze: de opkomst van het kapitalisme en van de moderne, gecentraliseerde staat waren twee processen die weliswaar in dezelfde periode plaatsvonden, maar geografisch grotendeels los stonden van elkaar.

Eerste onderscheid: in middeleeuws en vroegmodern Europa varieerde de graad van verstedelijking (urbanisatiegraad) opmerkelijk. In Italië was die al vroeg relatief hoog (Renaissance), in de Lage Landen eveneens. Zuid-Duitsland was ook sterk verstedelijkt. Samen vormden deze regio's Europa's "stedelijke ruggengraat". Elders waren steden minder prominent.

Tweede onderscheid: economisch gezien waren de steden de concentratiepunten van industrie en handel. Sterke verstedelijking impliceerde bijna automatisch veel van deze twee activiteiten en minder landbouw. Buiten de "ruggengraat" was het andersom. De aanwezigheid van steden stimuleerde de agrarische productiviteit, dus in de verstedelijkte gebieden was ook de landbouw relatief succesvol.

Derde onderscheid: sterke steden konden zich verzetten tegen de machtsaanspraken van vorsten. In het uiterste geval vertrokken kooplieden gewoon naar elders (Antwerpen na 1585). In de verstedelijkte gebieden bleef politieke verbrokkeling daarom de norm. In Vlaanderen vochten Brugge en Gent een eindeloze reeks conflicten uit met hun landsheren. De Nederlandse Opstand (vanaf 1568) was de zoveelste ronde in die reeks. Alleen deze keer liep het anders, omdat in het Noorden een nieuwe staat ontstond: de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. In die nieuwe staat speelden de steden en hun burgers de hoofdrol. Binnen de steden moesten de regenten de macht delen met talrijke burgerorganisaties: gilden, schutterijen, buurten, enz.

Conclusie: de hoofdrol van steden en burgers in de Lage Landen maakte deel uit van een breder patroon van economische, politieke en sociale verhoudingen in Europa's stedelijke ruggengraat. Buiten deze zone gaven vorsten en edelen de toon aan, was de economie agrarischer georiënteerd en werd de staat centraler bestuurd.

Literatuur algemeen:

Wim Blockmans, *Metropolen aan de Noordzee: De Geschiedenis van Nederland, 1100-1560* (Amsterdam: Prometheus, 2010)

Anne-Laure Van Bruaene, Bruno Blondé en Marc Boone (red.), *Gouden Eeuwen: Stad en samenleving in de Lage Landen 1100-1600* (Gent: Academia Press, 2016)

Maarten Prak, *Gouden Eeuw: Het raadsel van de Republiek* (Amsterdam: Boom, 2013)

Literatuur burgerlijke cultuur:

Frits van Oostrom, *Wereld in woorden: Geschiedenis van de Nederlandse literatuur 1300-1400* (Amsterdam, Prometheus, 2013)

Simon Schama, *Overvloed en onbehagen: De Nederlandse cultuur in de Gouden Eeuw* (1989)

Kees Zandvliet, *De 500 rijksten van de Republiek: Rijkdom, geloof, macht en cultuur* (Zutphen: Walburg Pers, 2018)